LEGĂTURILE CULTURALE ÎNTRE BUCOVINA ȘI PRINCIPATELE ROMÂNEȘTI

Conferință ținută corului Societății „Armonia“ din Cernăuți, la Universitatea din București, în ziua de 16 Maiŭ 1914,

DE

N. IORGA

BUCUREȘTI

EDITURA CASEI ȘCOALELOR

1914

LEGĂTURILE CULTURALE ÎNTRE BUCOVINA ȘI PRINCIPATELE ROMÂNEȘTI

Conferință ținută corului Societății „Armonia“ din Cernăuți, la Universitatea din București, în ziua de 16 Maiu 1914,

DE

N. IORGA

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROM. A.R.

BUCUREȘTI

EDITURA CASEI ȘCOALELOR

1914

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
Cota
Inv.
N. IORGA

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Legăturile culturale între Bucovina şi Principatele româneşti.

Conferinţă ţinută corului societăţii «Armonia» din Cernăuţi, la Universitatea din Bucureşti, în Maiŭ 1914, de N. Iorga.

De la început mă simt dator să-mĭ exprim recunoştinţa faţă de d-voastră, oaspeţĭ bucovineni, cari aseară ni-aţĭ dat o atît de minunată represintaţie din toate punctele de vedere: din punctul de vedere, nu numaĭ al arteĭ, dar şi din acela al sincerităţiĭ de poesie care se cuprinde în arta aceasta. Regret numaĭ că nu era maĭ multă lume şi maĭ multă lume românească acolo, ca să poată aprecia, ştiind pe Eminescu altfel decît din nume, altfel decît din reminiscenţe de istoria literaturiĭ româneşti, după toată dreptatea strălucita operă a d-luĭ Pantasi, pe care d-voastră aţĭ interpretat-o cu un sentiment atît de ales, încît nu cred că în mijlocul celeĭ maĭ vechĭ şi maĭ rafinate civilisaţiĭ s'ar fi putut ca prin mişcare, prin atitudine, prin înţelegere să se interpreteze maĭ bine o operă de acest fel. Ni-aţĭ adus un lucru

noŭ, pe care noĭ nu l-am avut până acum, şi aceasta scusează întru cîtva publicul că l-a înţeles numaĭ atît cît l a înţeles.

Şi, acum, să întru în subiect.

I

În 1775, cînd o parte din Moldova-de-Sus a fost anexată la Austria, fără îndoială că o cultură românească cu un caracter naţional nu exista nicĭ dincoace de Molna, nicĭ dincolo. De aicĭ nu reiese că sentimentul naţional lipsia. Sentimentul naţional exista, şi era maĭ ales acel admirabil instinct naţional, cu care poporul nostru este aşa de bogat înzestrat şi care este în stare să înlocuiască până în oarecare măsură conştiinţa naţională, care, aceasta, pleacă din ideĭ generale, dintr'o pregătire culturală maĭ întinsă şi maĭ intensă. Dar o cultură românească naţională, capabilă de a şĭ păstra formele chiar supt o altă dominaţie decît dominaţia moldovenească nu exista dincoace de Molna, fiindcă nu exista în tot cuprinsul Moldoveĭ de odinioară. În Iaşĭ eraŭ şcolĭ, şcolĭ înnalte. Aceste şcolĭ înnalte se întreţineaŭ din birul preoţilor — căcĭ acesta era izvorul lor de venit — pentru răspîndirea în limba grecească în rîndul întâiŭ a ştiinţelor, aşa cum ştiinţele eraŭ înţelese şi iubite în secolul al XVIII-lea. Dar natural că la şcoala înnaltă din Iaşĭ nu se vorbia de istoria Romînilor. Cel d'intâiŭ care a vorbit de istoria Romînilor la Bucureştĭ a fost Aron Florian la 1830, şi încă el prefera pe Babilonienĭ şi Asirienĭ, iar cel d'intâiŭ care a vorbit la Iaşĭ de istoria Romînilor, a fost ma-

rele nostru Mihail Kogălniceanu, al căruĭ curs, de oare ce era însufleţit, de oare ce cuprindea ideĭ, a fost întrerupt de un Guvern care stătea la ordinile consulului rus. Prin urmare până la 1830-1840 nu s'a predat istoria Romînilor în nicĭo şcoală, nicĭ măcar în forma, inferioară supt raportul influenţeĭ, a istorieĭ politice, grupată în jurul succesiunĭĭ Domnilor.

De un curs de limbă românească, de literatură românească, natural că nu se poate vorbi într'o vreme cînd în Europa apuseană lecţia de literatură însemna lecţia de literatură latină saŭ grecească. Tot învăţămîntul acesta cu caracter naţional şi sufletesc maĭ intim şi cu tendinţe active se datoreşte veaculuĭ al XIX-lea, şi el e acel care a despărţit Europa cosmopolită în grupe naţionale cu un caracter istoric, grupe naţionale întinzîndu-se de multe orĭ peste maĭ multe hotare de Stat, cum este casul nostru

Prin urmare, atuncĭ cînd strămoşiĭ d-voastră aŭ trecut supt sceptrul Habsburgilor, nu putea să iea nimenĭ din eĭ — nicĭ ceĭ din clasele cele maĭ înnalte, — cu acel învăţămînt care exista atuncĭ la noĭ, acele tendinţe naţionale pronunţate care asigură conservarea în forme culturale propriĭ a unuĭ popor. V'a salvat inerţia ţeranuluĭ unită cu instinctul naţional superior care a deosebit în trecut poporul nostru, însuşirea corectînd în foarte largă măsură defectul, însuşirea care este a luĭ şi defectul care vine din vitregia împrejurărilor. Cultura şi-o capătă un popor, dar instinctul, care îndeamnă către cultură şi care găseşte formele naţionale ale uneĭ culturĭ, acesta nu-l poate preda nicĭun profesor: el face parte din însuşirile fundamen-

tale, primordiale ale rasei. Şi rasa noastră este o rasă foarte supţire. D-voastră n'aţi cîntat aseară, dar şi din felul cum vă mişcaţi. se vedea din ce rasă superioară faceţi parte. Desfid pe d. Pantasi ca în timpul pe care l-a întrebuinţat pentru pregătirea d-voastră în vederea baletului să fi pregătit pe represintanţii oricării naţiuni, nu zic din întreaga Europă, dar din Europa nordică şi centrală. Aici se adaogă calităţile înnăscute ale unei rase, care supinesc în mare măsură defectele organice saŭ situaţia ei culturală şi politică.

La 1775 nu puteaŭ înnaintaşii d-voastră să aducă în noua formă politică din care trebuiaŭ să facă parte, reminiscenţe dintr'o literatură cu un caracter românesc desăvîrşit. Libertatea aceasta nu exista. Ceia ce se tipăria la noi privia Biserica, şi aceasta fiindcă acele cărţi eraŭ trebuitoare pentru slujbă, de şi în veacul al XVIII-lea începuse să se tipărească la noi şi o literatură privitoare la filosofia creştinismului, la subtilităţile teologice — lucrări ce fac cea mai mare onoare iscusiţilor traducători din acel timp, cari, în curs de cîteva decenii, aŭ fost în stare să dea Romînilor o literatură aşa de bogată, cuprinzînd încercări spre cultivarea mai departe a limbii româneşti, note atît de supţiri ale cugetării abstracte. cum sînt acelea ce se cuprind în pe nedrept despreţuita literatură teologică şi ating culmile cele mai înnalte ale gîndului într'una din epocele cele mai strălucite de înflorire a unor doctrine metafisice superioare.

Prin urmare cărţi bisericeşti se tipăriaŭ, dar noi n'aveam pe vremea aceia altă istorie decît

istoria cronicelor, care rămîneaŭ în manuscripte, şi manuscriptele acestea nu se întîlnesc decît în familiĭ boiereştĭ, în cele maĭ glorioase şi maĭ culte familiĭ boiereştĭ. N'aţĭ fi putut să aduceţĭ din Moldova ceva care să semene cu o istorie naţională elaborată de maĭ mulţĭ în cursul uneĭ întregĭ desvoltărĭ a acestuĭ gen literar. N'aţĭ fi putut să aduceţĭ nicĭ poesia. Poesia noastră modernă atuncĭ nu exista. Eraŭ rîndurile măsurate, nu cu centimetrul, ci cu degetul şi palma, ale luĭ Miron Costin şi ale autorilor de închinărĭ supt stema ţeriĭ, în literatura tipărită atuncĭ Poesia nouă românească a apărut mult maĭ tărziŭ şi, chiar cînd a apărut, supt condeiul luĭ Conachi, eraŭ versurĭ pentru anumite usagiĭ sentimentale imediate şi practice, şi omul nu-şĭ făcea versurile ca să fie cuprinse în volum nicĭ ca să servească la altceva decît legăturile de inimă în cutare momente cu anumite persoane, ce-şĭ primiaŭ poesia cum şi-ar fi primit buchetul şi cărora li se veştejia poesia cum se veştejeşte şi un buchet, chiar dat cu cea maĭ mare tragere de inimă şi cu cea maĭ mare dreptate.

Aşa era în momentul acela, cînd s'a creat, pe lîngă Moldova turcească, cum se zicea atuncĭ, care a devenit parte integrantă, trupeşte şi sufleteşte, din principatul Romănieĭ şi maĭ tărziŭ din regatul Romănieĭ, cealaltă Moldovă, austriacă. D-voastră vă ziceţĭ Bucovinenĭ, dar acesta este un nume noŭ, care înnainte se aplica la anumite păduri din Nord, un nume întrebuinţat abusiv, ca să arăte că acolo nu e o Moldovă, pe cînd, de fapt, toată viaţa ţeranuluĭ din acele părţĭ şi toată tendinţa culturală a claselor de sus arată pănă azĭ că sîn-

teţĭ Moldovenĭ din Moldova austriacă, că înnainte de toate sînteţĭ Moldovenĭ, decĭ o parte din elementul naţional românesc, care trăieşte supt un regim asupra căruia fireşte n'avem să ne oprim în această conferinţă.

Ca să întreţină Moldova aceasta austriacă cu Moldova rămasă supt suzeranitatea turcească şi supt oblăduirea Domnuluĭ,—care, de şi nu din neamul nostru, dar guverna prin acte scrise totdeauna în limba noastră asculta slujba bisericească în lăcaşurĭ sfinte unde era o datorie să se facă, de nu exclusiv în româneşte dar în rîndul întăiŭ româneşte, şi patronă şcolĭ, care, dacă primiaŭ limba grecească, o primiaŭ cum primiaŭ Apuseniĭ limba latină, pentru a representa forme culturale superioare, dar care trebuia să producă maĭ tărziŭ, neapărat, şcoala românească a luĭ Asachi şi a marilor noştri dascălĭ de la 1830-1850, — ca să întreţină decĭ legăturĭ culturale cu această Moldovă maĭ mult zisă turcească decît turcească în adevăr, ar fi trebuit ca anumite relaţiĭ permanente, puternice, intime, să se păstreze între clasele d-voastră culte şi între clasele culte de la noĭ.

Să vedem care eraŭ aceste clase şi de ce legăturile nu s'aŭ putut stabili la început, şi de ce a fost de nevoie ca aceste legăturĭ să fie reluate, după o întrerupere de maĭ bine de jumătate veac, de o generaţie care nu este tocmaĭ depărtată de noĭ, generaţia bunicilor celor maĭ tinerĭ din d-voastră.

A fost întăiŭ o întrerupere quasi-totală a legăturilor culturale între noĭ. Eram aşa de a-

proape şi ne cunoşteam aşa de puţin! Natural că pe urma acesteĭ necunoaşterĭ s'aŭ întrodus o mulţime de prejudecăţĭ, şi din partea noastră, şi din partea d-voastră. Romănia, o ţară stricată, în părerea unora din Bucovinenĭ; Bucovina o provincie românească pierdută, în părerea unora din Romănia. Îndată ce ne-am cunoscut, am văzut foarte bine că acestea sînt părerĭ greşite, strecurate în minţĭ de oamenĭ cari aveaŭ interese esenţiale să le strecoare.

Dar să venim la ce făgăduisem a lămuri: de ce în acea jumătate de veac legăturile n'aŭ existat între clasele culte de la d-voastră şi între clasele culte de la noĭ, spre cel maĭ mare bine al culturiĭ generale româneştĭ?

II

În partea Moldoveĭ anexată la Austria era un cler înnalt şi era un cler cult. Era un episcop de Rădăuţĭ cu tot ce se ţinea de dînsul. Pe lîngă aceasta exista un mare număr de mănăstirĭ. Cine vă spune că mănăstirile acelea eraŭ un adăpost al obscurantismuluĭ, al moravurilor rele, vă înşeală. N'a fost niciodată aşa, şi în momentul acela, mănăstirile d-voastră nu puteaŭ să fie aşa. Şi să-mĭ daţĭ voie să vă spun că între mănăstirile de Stat, cu călugărĭ funcţionarĭ, şi între mănăstirile luĭ Dumnezeŭ, cu călugărĭ liberĭ de a se consacra numaĭ cultuluĭ Săŭ, eŭ prefer din toată inima pe aceştia din urmă. Funcţionarul, fie chiar funcţionar călugăresc, se mumifică, pe cînd celălalt are toată libertatea de a se desvolta: cît de rele ar fi vremurile, în anume momente el se desvoltă fără îndoială!

Nu uitaţĭ că momentul în care a fost anexată

Bucovina, era un moment deosebit de propice pentru desvoltarea culturiĭ în călugărime. Întăiŭ era mănăstirea aceia din Bucovina care îşĭ datoreşte fiinţa eĭ însăşĭ mareluĭ gospodar care a residat acolo,—Putna. Nu uitaţĭ că stătuse acolo ca Mitropolit demisionat, fără părere de răŭ pentru cîrja pe care o părăsise, cu un sentiment de mîndrie superioară — Domnul îĭ ceruse ceva în contra conştiinţeĭ luĭ, şi el s'a înfăţişat înnaintea stăpînuluĭ şi a pus cîrja pe masă, rămîind ca Vodă să-şĭ aleagă Vlădică pe cine va voi el —, nu uitaţĭ că în Putna stătuse, înnălţînd-o şi îmbogăţind-o supt toate raporturile, Mitropolitul Moldoveĭ Iacov, care a readus o influenţă culturală românească asupra tuturor mănăstirilor bucovinene. Şi nu uitaţĭ încă un lucru: că la Dragomirna a fost sălaşul, timp de maĭ multă vreme, al aceluĭ reformator în sensul cultural şi al purităţiĭ moravurilor, în sensul solidarităţiĭ active a tuturor călugărilor, a fost sălaşul aceluĭ străin, venit în mijlocul obştiĭ călugărilor romînĭ din Moldova, ca şi din Ţara-Românească, ca s'o înnalţe s'o facă folositoare şi luĭ Dumnezeŭ şi oamenilor, şi cerurilor şi nevoilor sufleteştĭ ale pămîntuluĭ: este vorba de Paisie Velicĭovschi, al căruĭ prim adăpost a fost la Dragomirna, şi numaĭ după aceia a trecut în mănăstirile Neamţu şi Secu, care supt păstorirea luĭ aŭ ajuns centrul vieţiĭ religioase a Romînilor din Moldova, dînd pe neuitatul şi fericitul întru pomenire Veniamin, pe care, multă vreme, după răscoala grecească, d-voastră l-aţĭ adăpostit, — împreună cu pribegiĭ boĭerĭ moldoveni, între cari se găsiaŭ şi înnaintaşĭ de-aĭ mieĭ —, în Cernăuţĭ, unde şi-a făcut stagiul de pribegie gîndindu-se cu dor la Mol-

dova, în care fusese izgonit de nenorocirile timpului ca şi de greşelile sale politice.

În acel timp, în care începe munca luĭ Paisie, în care se traduceaŭ, se împodobiaŭ manuscriptele, asemenea mănăstirĭ nu puteaŭ să fie considerate ca nişte lăcaşurĭ de incultură morală.

Mănăstirile acestea însă aveaŭ un îndoit păcat: întăiŭ eraŭ romăneştĭ, în legătură cu Moldova, şi, al doilea, eraŭ bogate. Aceasta a adus măsura de secularisare. Aŭ rămas cîteva, în condiţiunile pe care dv. le recunoaşteţĭ maĭ bine decît mine, căcĭ vedeţĭ zi de zi cîtă ispravă se face în mănăstirile bucovinene, care nu sînt chemate, fără îndoială, numaĭ pentru buna economie casnică, ci şi pentru altceva. Dar asupra acestuĭ lucru nu insistăm.

Prin urmare o legătură culturală ar fi putut să existe între Romîniĭ deveniţĭ bucovinenĭ şi Romîniĭ rămaşĭ în Moldova, prin mănăstirĭ. Legătura dintre aşezămintele monahale ale luĭ Paisie era aşa de strînsă, încît, de la un capăt la altul al pămîntuluĭ românesc, Paisienĭ călătoriaŭ necontenit, îşĭ scriaŭ necontenit, se ajutaŭ în opera aceia de traducere şi redactare care represinta scopul de căpetenie al vieţiĭ lor. Aicĭ, lîngă Bucureştĭ, este şi acum, dar într'o formă decăzută — căcĭ călugăriĭ aŭ decăzut, şi nu spre folosul culturiĭ generale, şi în regatul Romănieĭ —, mănăstirea Cernica, pe vremurĭ tot aşa de folositor paisiană, cum era Neamţul, Secul, Dragomirna, şi spiritul acesta paisian se întindea şi maĭ departe, căcĭ din Cernica a plecat, într'un anume moment, Calinic, pentru a fi episcop de Rîmnicul-Vîlciĭ, şi Oltenia toată a

fost păstorită astfel de un ucenic al luĭ Paisie: ce largă unitate culturală monahală, ce spirit neîndoielnic românesc, din ce în ce maĭ pronunţat românesc, şi nu slavon, se întemeiază decĭ prin opera aceasta a luĭ Paisie!

Dacă mănăstirile d-voastră ar fi rămas, dacă li s'ar fi îngăduit să trăiască după rostul lor, cît de puternică ar fi fost legătura dintre representanţiĭ monahalĭ aĭ culturiĭ bucovinene şi între aceia cari, în Moldova, continuaŭ să re presinte aceiaşĭ cultură a mănăstirilor! Măsura de secularisare însă, de statificare a mănăstirilor, a împiedecat astfel de relaţiunĭ.

Dar maĭ era încă un lucru: se puteaŭ stabili legăturĭ între clerul bucovinean şi clerul moldovean Şi iată cum: episcopul de Rădăuţĭ era un sufragant al Mitropolituluĭ Moldoveĭ. Dacă ar fi rămas şi maĭ departe în aceste legăturĭ ierarhice cu Iaşul, dacă nu s'ar fi făcut acea rupere de legăturĭ între Suceava, ajunsă austriacă, şi Iaşul, rămas Capitala Domnilor Moldoveĭ, dacă măcar pentru consacrare ar fi venit episcopul de Rădăuţĭ, ajuns episcop al Bucovineĭ, în Moldova şi Vlădicĭ de aĭ noştri să fi săvîrşit asupra capuluĭ săŭ ceremonialul îndătinat de aşezare în rîndul episcopilor, acesta ar fi fost un prilej de continue legăturĭ între noĭ. Guvernul de dincolo a văzut imediat că pot să resulte astfel de legăturĭ, importante pentru cultură şi pentru toate consecinţele eĭ neapărate şi, atuncĭ s'a luat măsura de a se uni Biserica bucovineană cu Mitropolia sîrbească. Trecînd peste Ardealul românesc, ignorînd Moldova şi Ţara-Românească, ale Romînilor,

Biserica din Bucovina a fost legată cu Patriarhatul sîrbesc din Austria. S'aŭ trimes chiar şefĭ aĭ Bisericiĭ bucovinene din rîndurile Sîrbilor: acela care v'a organisat noua viaţă religioasă a fost un Vlădică ce fusese întăiŭ la Buda, avînd supt ascultarea luĭ pe Romînĭĭ din Ardeal, şi după aceia l-aŭ trimes la d-voastră: om foarte de ispravă, cu intenţiĭ foarte bune, al căruĭ vicariat însă nu însemna altceva în Bucovina decît îndeplinirea misiuniĭ de a rupe legăturile ierarhice dintre Biserica Rădăuţilor şi Biserica Moldoveĭ.

De atuncĭ a rămas doar dreptul de patronat al Mitropolituluĭ Moldoveĭ asupra mănăstiriĭ de la Suceava şi subsidiul ce vine din România din această causă. Nex care este foarte neînsemnat faţă de toate cele distruse, dar care cu oarecare dibăcie, se poate întrebuinţa şi maĭ bine, de oare ce Mitropolitul Moldoveĭ are dreptul de a alege, din treĭ persoane presintate de Guvern, pe acela pe care-l voieşte ca egumen în mănăstire. Şi fără îndoială ar fi şi pentru dv. o surprindere plăcută presenţa cît de deasă a Mitropolituluĭ Moldoveĭ în Suceava. Este o legătură, care s'a cam uitat şi care ar putea să fie reînnoită prin visitele dintre şeful Bisericiĭ bucovinene şi şeful Bisericiĭ moldovene — Biserică românească, de drept, şi una şi cealaltă, oricît s'ar încerca să se introducă un alt spirit şi alte interese în Biserica d-voastră. Legăturile acestea sînt aşa de naturale încît nimenĭ n'ar avea autoritatea morală pentru a încerca să le rupă, nimenĭ chiar nu şi-ar aroga dreptul de a li pune piedecă.

Astfel pe calea cleruluĭ nu se puteaŭ păstra,

— odată ce mănăstirile fuseseră secularisate şi odată ce legătura ierarhică dintre Bucovina şi Moldova fusese ruptă,—legăturile dintre Bucovinenĭ şi Moldovenĭ.

III.

Dar era o altă clasă care ar fi putut să întreţie o astfel de legătură: era clasa boierească. Atunci cînd s'aŭ tras hotarele, o parte din moşiile boiereştĭ, ale boierilor celor marĭ din Moldova, chiar ale celor cu nume ilustre istorice, a rămas în Bucovina, şi o altă parte, cea maĭ mare, a rămas în Moldova. La început, legăturile aŭ fost foarte strînse. Aţĭ avut d-voastră— şi chiar în momentul de faţă aveţĭ în ceia ce priveşte titlurile,—numaĭ o nobilime maĭ nouă creată dincolo, din rîndurile mazililor şi răzeşilor, saŭ din rîndurile familiilor boiereştĭ scăpătate de multă vreme şi căzute în uitare; ea era menită a suplini lipsa boierimiĭ celeĭ marĭ, care s'a retras toată în Moldova. Aţĭ avut însă la început şi familiĭ marĭ care şi-aŭ păstrat moşiile dincolo. Ienachi Cantacuzino a păstrat o mulţime din latifundiile sale pe pămîntul împărătesc. Aţĭ maĭ păstrat între d-voastră representanţĭ aĭ familieĭ Balş, ca boierul Vasile Balş, care a jucat un rol interesant în viaţa socială şi politică a Bucovineĭ pănă aproape de secolul al XIX-lea.

Din nenorocire boieriĭ nu şi aŭ înţeles rolul. Legile austriace îĭ stînjiniaŭ şi-ĭ împiedecaŭ la înnaintare. Nu era strălucitoarea Curte a Domnilor, nu eraŭ onorurile de acolo, nu era putinţa de a se înnălţa, nu era libertatea de a domina nu era tot ceia ce pretinde o oligar

hie trufaşă, care ignorează drepturile omeneşti ale celorlalţi. De alminteri trebuie să recunoaştem că Guvernului celui nou nu-i trebuia această aristocraţie: lui îi trebuia aristocraţia pe care însuşi ar fi creat-o şi care ar trăi în mare parte prin sprijinul lui, pe cînd aristocraţia ceastălaltă era atît de înrădăcinată în trecutul ţerii, încît putea să aibă apucături de independenţă neplăcute oricării cîrmuiri absolutiste. Şi, atunci, adăogindu se pe lîngă tendinţa boierilor de a sta aproape de Domnul răspînditor de onoruri şi ranguri şi această repulsiune, foarte puţin mascată, a Guvernului faţă de factorii aristocratici, cari puteau fi independenţi, d-v. aţi rămas fără boieri moldoveni de viţă veche, cari să-şi fi păstrat necontenit situaţia şi cari, în momentul anexării, să fi făcut parte din rangurile prime ale aristocraţiei moldoveneşti.

Prin urmare ceia ce era cu putinţă prin legăturile dintre membrii deosebitelor familii, prin călătoria unora în ţara altora, prin cercetarea unei rude pe moşia lui pentru ca această rudă să întoarcă visita pe moşia visitatorului, toate lucrurile acestea s'au înlăturat.

Aţi mai pierdut ceva: Cronicile, mărturiile trecutului comun, se păstrau, nu în familiile boierilor mici, ci, în cea mai mare parte, în familiile boierilor mari, cari erau mîndri de aceste cronici, fiindcă în ele se cuprindea istoria înaintaşilor. Natural că nu în rîndurile răzeşilor şi mazililor ridicaţi de Guvernul austriac la o situaţie nobiliară se poate găsi păstrarea pioasă şi iubirea adîncă a acestor cronici. Cu toate acestea tot de la boierime, de la cît s'a păstrat

din această boierime, aŭ venit cele d'intăiŭ atingerĭ între Bucovinenĭ şi Romînĭ din Moldova, cari nu făceaŭ parte încă din Ţara Românească a noastră.

Recunoştinţa pe care Bucovinenii o datoresc familieĭ Hurmuzăcheştilor este de sigur nesfîrşită. Viaţa culturală din Bucovina, cîtă este acolo, — şi, din fericire, se desvoltă din ce în ce maĭ mult, peste intrigile promotorilor de discordiĭ politice, pe cari lumea îĭ va închide cîndva într'un lazaret,—se datoreşte la doĭ oameni. În afară de va'oarea lor personală, unul din eĭ represintă maĭ mult o familie, cellalt represintă maĭ mult o şcoală. Este vorba de Eudoxiu Hurmuzachi, care înseamnă întreaga luĭ familie: boierul primitor de oaspeţĭ, largul împărţitor de daruri care a fost bătrînul Doxachi, şi fraţiĭ, cari aŭ stat în jurul luĭ şi l-aŭ ajutat într'o operă ce a fost continuată pe urmă de Constantin Hurmuzachi, în epoca «Uniriĭ», pe pămîntul însuşĭ al Moldoveĭ. Iar cellalt, Aron Pumnul, este trimesul şcoliĭ ardelene, care aproape un veac se silise să trezească în rîndurile umilite ale Romînilor de supt Coroana ungară şi din principatul ardelean un sentiment de mîndrie, sprijinit pe originea romană şi pe vechile drepturĭ, cu neputinţă de înlăturat, ale acesteĭ naţiĭ, pe pămîntul pe care, din generaţie în generaţie, l-a muncit şi l-a apărat.

Aceştia sînt ceĭ doĭ începătorĭ aĭ sufletuluĭ românesc în Bucovina. Şi d-voastră, cari ridicaţĭ şi statuĭ — nu tocmaĭ maĭ dar am văzut cîte una —, cred că ar trebui să ridicaţĭ una luĭ Eudoxiu Hurmuzachi şi alta luĭ Aron Pumnul, boieruluĭ adevărat şi dascăluluĭ plin de suflet,

căcĭ cu o boierime adevărată şi cu dascălĭ pentru sufletul omenesc fără îndoială că se pot ridica sus sufletele oamenilor.

La moşia Cernauca, astăzĭ în stăpînirea şi în exploatarea străinilor, moşie de care pot vorbi, fiindcă am văzut-o, cu casele-ĭ boiereştĭ dărăpănate, cu biserica eĭ cercetată numaĭ de ţeranĭ, cu cimitirul aproape profanat de negligenţă ca şi de reavoinţă, la moşia luĭ Doxachi Hurmuzachi s'aŭ adunat de atîtea orĭ,—mulţămită le găturilor luĭ cu familiile fruntaşe din Moldova, familia Sturdza, de ex., şi legăturilor fiilor săĭ cu fruntaşiĭ intelectualĭ moldoveni de la 1848,—represintanţiĭ Romînimiĭ de aicĭ, şi aŭ avut contact şi cu represintantul Romînilor din Ardeal, care a fost Bariţ. Bariţ, Kogălniceanu, Alexandru Cuza însuşĭ, fără a număra pe ceĭ maĭ micĭ, un Sion şi alţiĭ, aŭ stat zile, săptămînĭ întregĭ, fericiţĭ, mulţămiţĭ, în deplină comunitate românească tradiţională, pe această moşie. Şi, dacă eŭ aş fi în Bucovina, aş iniţia o subscripţie naţională pentru a răscumpăra cu orĭce preţ, din orĭce mînĭ această moşie, şi aş ridica acolo un monument simbolic de amintire a acesteĭ comunităţĭ româneştĭ, fiindcă acesta a fost unul din puţinele altare pe care a ars vie flacăra sufletuluĭ românesc unic.

Dar a trecut 1848, a venit, la noĭ, acea muncă grea a *Unirĭĭ;* aŭ venit acolo, diferite uneltirĭ cari aŭ împiedecat şi opera luĭ Hurmuzachi şi opera luĭ Aron Pumnul, tinzînd să le prefacă în forme goale, pe cînd ele eraŭ menite să fie realităţĭ sufleteştĭ. Şi legătura între Romînĭĭ din Bucovina şi Romînĭĭ din Moldova devenită parte integrantă, cu plăcere şi bucurie pentru

jertfa pe care o făcea, a Românieĭ, legăturile acestea aŭ fost întreţinute numaĭ cu ce a rămas din acele zile neuitate de la 1848 şi din preajma acestuĭ an de prefacere.

IV.

D-voastră aţĭ iubit, fără îndoială, dintre toţĭ Romîniĭ, maĭ mult pe Alecsandri Literatura d-voastră poetică, cîtă s'a desvoltat de la 1840-1850 înnainte este o literatură influenţată de spiritul luĭ Alecsandri. Doar a introdus Petrir ò un sumbru spirit de desperare, o adîncă melancolie sinceră o maĭ puternică vibraţie a sufletuluĭ chinuit şi un spasm maĭ dureros al inimiĭ frînte, care la Alecsandri, cel vesel şi zîmbitor, dăruit de natură şi de oameni cu toate înlesnirile şi mulţămirile vieţiĭ, nu se pot întîlni. Dar metrul, limba, caracterul ideilor, momentul cultural care se oglindesc în această operă aparţin influenţeĭ luĭ Alecsandri. Şi în nicĭo provincie românească n'a fost iubit maĭ mult, nu pentru talentul său mare de actor comic, ci pentru valoarea culturală românească pe care o aducea cu sine, Mateiŭ Millo, decît acolo la d-voastră, în Bucovina. Şi această iubire pentru represintantul de căpetenie al liriceĭ romîne şi pentru principalul represintant al teatruluĭ românesc naţional se datoreşte legăturilor sufleteştĭ stabilite în preajma anuluĭ 1848 la Cernăuţĭ

Un Museŭ ar trebui să se aşeze acolo, în casa Hurmuzăcheştilor: să se adune tot ceia ce priveşte viaţa culturală românească ce s'a concentrat la Cernauca, să se vadă chipurile tuturor oamenilor cari la d-voastră aŭ învăţat ceva ce nu puteaŭ învăţa în Moldova. La d voastră aŭ

învăţat ce se poate face prin bună rînduială administrativă într'o ţară, cum dincolo, în Ardeal, aŭ învăţat ce se poate face prin libertatea ţerănimiĭ. De la noĭ aduseseră cultura, aşa cum o elaboraseră şi o înfăţişaŭ clasele superioare, dar la d voastră aŭ învăţat ce poate da Statul cu organisaţia luĭ, iar în Ardeal, în ziua de 3 Maiŭ 1848, la vederea celor 30.000 de ţeranĭ cari eraŭ să meargă supt steagul Împăratuluĭ ca să moară pentru naţia lor, aŭ învăţat, şi Cuza Vodă însuşĭ, ce poate face ţeranul romîn liber luptînd pentru neamul luĭ, dar sprijinit pe drepturile luĭ recunoscute şi satisfăcute.

Pe urmă a venit o vreme cînd influenţa luĭ Alecsandri a scăzut. S'a întemeiat altă şcoală la Iaşĭ, şcoală fără îndoială foarte bună foarte folositoare pentru noĭ. Aicĭ, soarele e maĭ luminos şi maĭ cald. Sîntem meridionalĭ, de şi eŭ sînt maĭ septentrional, ca şi ceĭ din ţara dv., fiind din Botoşanĭ, aproape de graniţa Bucovineĭ,—şi noĭ aceştia avem o fire deosebită de firea celor maĭ mulţĭ din locuitoriĭ Romănieĭ: maĭ mult oamenĭ de ideĭ decît de forme; frasa nu ne îmbată: ni place cînd o auzim la alţiĭ, o despreţuim une orĭ cînd am putea-o întrebuinţa şi noĭ; sîntem naturĭ maĭ reservate şi cele entusiaste ne desgustă; începem prin a nu le crede şi sfîrşim prin a nu le regreta, cînd aŭ dispărut. Dar aceia era o bună şcoală, şcoala de la 1865 a «Junimiĭ». Era frîul necesar, care n'a fost, din nenorocire, decît un frîŭ. Dar frîul a folosit admirabil culturiĭ româneştĭ. D-voastră însă nu v'aţĭ încălzit pentru această şcoală. A scris la eĭ Petrinò, dar a scris, nu cum voiaŭ noiĭ

criticĭ să scrie, ci cum învăţase el de la alţiĭ. Şi, dacă Eminescu a colaborat la «Convorbirĭ Literare», el n'a făcut-o în spiritul revisteĭ, ci în nota patriarhalismuluĭ religios, tradiţional, care vibrează aşa de puternic în poesiile luĭ

Doctrina conservatoare germană, în filosofie ca şi în politică—şi această doctrină a stăpînit şcoala «Convorbirilor»—şi tradiţionalismul nostru conservator răzimat pe cultul trecutuluĭ şi pe păstrarea credinţeĭ religioase, care, şi unele şi altele, nu se pot desface uşor din suflete, sînt de sigur lucrurĭ deosebite. Noĭ nu sîntem dogmaticĭ şi secĭ, şi recĭ, în conservatismul inerent firiĭ româneştĭ, şi care se poate împăca foarte bine cu cea maĭ largă democraţie, fiindcă din acest conservatism face parte ţeranul, cel maĭ conservativ dintre toţĭ locuitoriĭ pămîntuluĭ Romănieĭ. Între acest conservatism german şi conservatismul tradiţional, religios, istoric, legat intim cu viaţa ţeranuluĭ, cu toţĭ Romîniĭ, din Romănia şi din părţile care odinioară aŭ făcut parte din alte organisaţiĭ româneştĭ, nu este niciun fel de legătură.

Şi d-voastră aţĭ simţit că un asemenea conservatism vă vine şi prin şcoala străină, prin urmare nu maĭ este nevoie să-l maĭ importaţĭ şi din Romănia liberă. Aţĭ simţit că această influenţă potolitoare a sufletelor o aveţĭ şi acasă şi că de la noĭ, dacă este ceva de luat, ar fi ceia ce înnalţă sufletele, chiar cu oarecare exagerărĭ, pe care orĭce desvoltare normală a uneĭ culturĭ le înlătură pe urmă de la sine. Cel maĭ bun mijloc de a nu te frige de căldura uneĭ vetre nu este s'o stingĭ cu apă; se potoleşte de la sine, după ce arde lemnul cel

mai uşor de aprins, şi pe urmă rămîne acolo jăratecul cel bun, care este şi pentru ochi o bucurie şi o mulţămire şi pentru trup. Nu distrugînd focul trebuie să înlături primejdia: ajunge şi mai puţin, adecă să laşi timpului să-şi îndeplinească opera.

Dar a trecut vremea, şi în viaţa noastră s'a manifestat un nou curent. S'a văzut că prin criticism naţiunile se îndreaptă, dar nu pot trăi, nu se pot desvolta. Criticismul este un regim de bolnav, este mîncarea puţină care se dă celui febricitant, dar nu recomand cuiva ca, după ce a scăpat de friguri, să păstreze dieta aceia.

Şcoala junimistă, o şcoală — încă o dată o spun —, de mare folos pentru noi aici, şcoala aceasta a fost un regim, a fost o dietă, şi trebuia ca din nou energiile elementare ale sufletului românesc să fie lăsate a lucra spontaneu, îndrăzneţ, cu riscul orîcîtor greşeli, pentru a înnoi viaţa noastră întreagă. Aceasta s'a întîmplat acum vre o zece ani. Mişcarea aceasta nouă a culturii naţionale în România, mişcare în care rămăsese destul din criticismul «Junimii» ca să nu cădem în exagerările şi mai ales în formalismul exagerat şi în lipsa de sinceritate a şcolii romantice decadente, a găsit un răsunet la d-voastră. Şi aceasta a întărit-o aici: simpatia de care a fost încunjurată în celelalte provincii româneşti i-a dat la noi un prestigiu pe care l-ar fi cîştigat mai greu faţă de oposiţia tuturor celorlalţi, cari voiau ca România să fie un corp politic fără suflet naţional într'însul. Da, d voastră ne-aţi ajutat prin sim-

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

patia d-voastră, arătată neted față de orice representant al culturii acesteia românești militante din Regat, tocmai fiindcă era un astfel de representant. D-voastră ni-ați dovedit o simpatie care ne-a ajutat la biruința acestui curent în România, și d-voastră asistați astăzi, în aceste puține zile pe care le petreceți în mijlocul nostru, la prefaceri care nu sînt, orice ar zice oamenii cari vor să le interpreteze altfel, decît ultimele consecințe democratice și constituționale ale mișcării culturale ce s'a pornit acum zece ani, și vă aveți și d voastră partea în această reînnoire a României, care va produce efecte incalculabile pentru viața Romînilor de oriunde.

V.

În felul acesta, ruperea legăturilor dintre clerul de acolo și clerul de aici, ruperea legăturilor dintre familiile nobile rămase în Bucovina și familiile nobile care și-au luat partea cuvenită în viața contemporană a României, au fost înlocuite, în pagubele pe care vi le aduseseră, prin această comunitate culturală, stabilită și întreținută de literatura românească.

Și d-voastră ni-ați dat destul nouă de aici. După Petrino și odată cu folcloristul Marian, pe la 1880 1890, printr'unul din fruntașii științei aplicate la trecutul neamului nostru, prin colegul mieu d. Dimitrie Onciul, care astăzi ocupă un loc de frunte în viața școlară și științifică a României, ni-ați dat, în momentul cînd trebuia, cînd știința era influențată de tendințe care n'au ce căuta într'însa sau cînd era făcută în aară de acele norme de cercetare adîncită și obiectivă care aduc resultate precise, exemplul

de studiĭ sistematice şi pline de roade al activităţiĭ sale istorice. Şi maĭ tărziŭ, cînd a venit în mijlocul nostru, prin seminariul săŭ, prin toţĭ aceia cari aŭ învăţat şcoala erudiţieĭ acolo supt ochiĭ luĭ şi după exemplul luĭ, aţĭ contribuit esenţial să însănătoşaţĭ ştiinţa românească în Regat

Dar ni-a venit din Bucovina şi un alt element, pe care noĭ nu-l aveam aicĭ.

Noĭ am fost în legătură maĭ mult cu cultura francesă. Francesiĭ aŭ însuşirĭ marĭ, dar stricta disciplină germană îĭ rebutează, şi poate că n'aŭ nevoie de dînsa în gradul de desvoltare al civilisaţieĭ francese. Noĭ avem, şi am avut maĭ ales, nevoie de dînsa. Francesiĭ numără între represintanţiĭ arteĭ lor atîţia musicanţĭ eminenţi; la Francesĭ însă musica şi artele în legătură cu dînsa, între care este şi danţul şi pantomima, — pe care am ascultat-o aseară, din nenorocire cu musică, dar fără cîntec,— nu constituie un element de educaţie permanentă a tuturor claselor poporuluĭ. La poporul german, pe care-l cunoaşteţĭ şi direct, nu numaĭ prin Slaviĭ germanisaţĭ cu accent suspect german, şi prin Asiaticiĭ, încă maĭ puţin sincer şi curat germanisaţĭ, cum dovedeşte iar dialectul lor, musica formează sufletele. Deci şi d-voastră aţĭ prins o maĭ mare iubire pentru musică decît iubirea pe care aŭ avut o cercurile culte de la noĭ. Şi aţĭ îndrăznit în domeniul musiceĭ şi artelor vecine ceia ce n'am îndrăznit noĭ. Dovadă «Moş Ciocîrlan», «Craiŭ Noŭ», operele neuitatuluĭ Tudor de Flondor, al căruĭ colaborator şi intim prieten este aicĭ în această sală, d. Pantasi.

Poate că n'aŭ fost primite aceste lucrurĭ cu căldura cu care trebuiaŭ primite la noĭ: un defect de educaţie naţională, care se va corecta cu vremea. Cu cît vom înlătura pe oligarhiĭ culturalĭ internaţionalĭ şi îĭ vom înlocui prin democraţiĭ culturalĭ naţionalĭ, va fi maĭ bine înţeles şi elementul acesta de artă inspirată şi de motive populare româneştĭ, pe care d voastră ni l-aţĭ adus prin activitatea celuĭ d'intăiŭ din musicanţiĭ bucovineni.

Şi, cînd zic aceasta, nu uit nicĭ pe acel Ciprian Porumbescu care, atîţia anĭ de zile, rămăsese ca o amintire ştearsă în minţile Romînilor, pentru ca, de la o bucată de vreme, să se ridice din noŭ, prin căldura cu care se cîntă imnurile sale, conştiinţa întregiĭ recunoştinţe pe care i-o datorăm acestuĭ îndrumător pe calea arteĭ a sufletuluĭ românesc.

Iată, prin urmare, serviciile esenţiale pe care d-voastră ni le-aţĭ adus nouă. Şi d-voastră aproape 300.000 de oameni, trăind în împrejurărĭ grele, fără îndoială că ni datoraţĭ nouă nesfîrşit maĭ puţin decît ceia ce noĭ vă datorăm d-voastră. Şi, dîndu-ni aşa de mult, ne obligaţĭ pe noĭ nesfîrşit. Sîntem datorĭ ca înzecit şi însutit să facem maĭ mult pentru cultura Romînilor din Bucovina—căcĭ şi noĭ sîntem, în multe, supt străinĭ, de şi se vede maĭ puţin, — decît ceia ce am fost în stare tocmaĭ din causa acestuĭ fapt să facem pănă astăzĭ.

Un cuvînt de încheiere. Un timp, d-voastră puteaţĭ să fiţĭ legătura între cultura germană şi între cultura românească. Puteaţĭ să fiţĭ. As-

tăzĭ—o spun lămurit—nu cred că d-voastră înşivă aveţĭ atît de multă nevoie de cultura germană, şi, pe de altă parte, vă declarăm neted: cultura germană am luat-o de la izvoare directe, în măsura în care ni trebuia, şi, adăugind-o cu alte elemente, am făcut din ea anume base ale culturiĭ noastre naţionale. Nicĭ împrumutul direct nu maĭ are astăzĭ însemnătatea pe care o avea odinioară. Noĭ aicĭ stăm pe picioarele noastre proprii şi avem conştiinţa că, în literatură, în ştiinţă, în artă, putem să dăm contribuţiĭ *al pari*, de la egal la egal, culturiĭ universale. Prin urmare a încetat, şi pentru totdeauna, rolul, pe care d-voastră l-aţĭ fi putut juca odinioară, — căcĭ studenţiĭ din Romănia nu s'aŭ dus la Cernăuţĭ decît doar ca să iea diplomele de preoţie pe care le cereaŭ anumite regulamente în anumite situaţiĭ, precum, din nenorocire şi din vina noastră, studenţiĭ bucovineni nu s'aŭ dus, nicĭ pentru complectarea studiilor privitoare la Romînĭ, în număr fie cît de mic, la acea Universitate din Iaşĭ, care a fost întemeiată, cum nu este un secret pentru nimenĭ, şi pentru aceasta, poate în rîndul întăiŭ pentru aceasta. Supt acest raport, d-voastră nu ni maĭ puteţĭ fi folositorĭ.

Aceia cari se consacră aproape exclusiv culturiĭ germane, în credinţa că prin aceasta pot folosi poporuluĭ romîn, acolo şi aicĭ, se înşeală. Din partea noastră, e o îndatorire la care renunţăm.

Dar, în schimb, d-voastră puteţĭ să aduceţĭ în viaţa noastră un element foarte preţios. Aveţĭ mănăstirile şi bisericile, aveţĭ cetăţile d-voastră, aveţĭ trupul luĭ Ştefan-Vodă cel Bun şi ale atîtora dintre urmaşiĭ săĭ, dintre boieriĭ vremilor.

Aveţi în Cîmpulung una din cele mai mîndre văi locuite de poporul nostru. Sînt monumente vechi, şi tradiţiuni încă mai vechi trăiesc acolo. Portul popular, datinile populare, musica populară mîndria ţeranului care se ştie domn pe pămîntul lui, s'au păstrat pănă astăzi. Sute de documente se găsesc şi în casa cea mai umilă adevărate titluri de nobleţă pentru omul sărac de astăzi, care simte în sufletul lui cît de mult a însemnat prin strămoşii săi pentru desvoltarea neamului românesc pe acele locuri. Anumite împrejurări au făcut ca ţerănimea d-voastră să însemne mai mult în viaţa tuturora decît a ajuns să însemne ţerănimea noastră aici. Ridicaţi deci cît mai sus această ţerănime bucovineană! Întrebaţi cît mai mult pe acest ţeran, scoateţi din comoara pe care o păstrează, contribuţii cît mai bogate pentru cultura claselor superioare! Faceţi dintr'însul ostaşul apărării d-voastră naţionale şi inspiratorul întregii dv. culturi acolo. Şi atunci viitoarea Românie, democratică în sens exclusiv naţional, vă va fi adînc recunoscătoare, pentru prinosul adus, din tr'un present rural aşa de românesc, la tesaurul sufletesc general al naţiunii, pe care în forma liberă noi o represintăm.

— Prețul: **40 de bani** —

TIPOGRAFIA SOCIETĂȚII „NEAMUL ROMÂNESC“